

בשנים האחרונות עוברת החברה הישראלית גלגולים רבים בחזותה ובתרבותה החומרית. עת גוועת תרועת הפסטיבלים של חגיגות ה'60, אנו מבקשים לזרוק מבט אל עבר החצרות האחוריות שלנו ולבחון מחדש כיצד אנו נראים באמת. לא הלכנו לצפון תל אביב, לקיסריה או להרצליה פיתוח, אלא אל הקהילות הסמויות מן העין, המופיעות כ"בעיות שוליות" בעמודים האחוריים של מדורי החדשות. חשבנו שראוי לתת להן מקום חדש, כמי שמציגות פרופיל אחר של החברה הישראלית, כאן, עכשיו.

התכנית לתואר שני בעיצוב תעשייתי בבצלאל, אקדמיה לאמנות ועיצוב, ירושלים, עוסקת בחקר התרבות החומרית והחזותית. הספר שלפניכם חושף את עושרם של דברים המונחים לפנינו כמובנים מאליהם: המטבח וה"סלון", ארוחת הערב, התמונות שעל הקיר, מרחבי הפנאי, חפצי הזכרון ושלטי החוצות. כוח כה רב אך כמעט בלתי נראה משפיע על זהותנו באופן לא מודע. בחרנו קהילות קטנות באופן יחסי, השוכנות בנפרד, בתוכנו: מהגרות עבודה, קיבוצניקים, עולי אתיופיה, חרדות, בדואים. הספר עוסק בדומה ובשונה של כל קהילה, באופן בו יחידים וקבוצות מעצבים את סביבתם החומרית ומבקשים לשלוט במרחב, בדרכים בהן נשמרת מסורת בתנאים של שיוויון, מעבר, ואי ודאות.

הספר עצמו הוא ארוע שלא היה מתממש ללא שיתוף פעולה פורה ויוצא דופן בין יוצרים לבין חוקרים: עורכי הספר ויוזמי, יערה בראון, היסטוריונית ומשנה לנשיא בצלאל, ועזרי טרזי, מעצב תעשייתי וראש התכנית לתואר שני בעיצוב תעשייתי; העורכת והמעצבת הגרפית של הספר, גילה קפלן, מעצבת גרפית ומרצה בבצלאל; עורכת המשנה, ענבל ליזוריק, מעצבת ובוגרת התואר השני בבצלאל, ושרון דנציג, מעצב שהחל כסטודנט בתואר השני והיה למרצה בתכנית; לאלו הצטרפו חוקרים במדעי הרוח והחברה, מעצבים שכתבו מאמרים קצרים ועשרות סטודנטים. כל אחד בתחומו תרם נקודת מבט ייחודית ורעננה על החברה הישראלית. התמונות אינן אילוסטרציה למאמרים, והאחרונים אינם "מדרשי תמונה". הספר מזמין את הקורא לפרש את החיבור ביניהן ומשאיר לו מקום לאינטרציה ולדין.

תלם מרכזי בספר עובר בין ההגדרות של רשות הפרט ורשות הרבים, ייחודיות ויחד, התבדלות והאספות, אינטימיות ואנונימיות. הקהילה משחקת בהן, חותרת תחתיהן, מנסה לבדוק את חוסן, לפרום אותן ולהגדירן מחדש. המצבים האנושיים כוללים שטחי הפקר רבים ואזורי ספר. הספר נע מן המרחב הפרטי והביתי, הנשלט על ידי המשפחה ומארגן לפי צרכיה, אל המרחב הציבורי בו מתעצבת הקהילה באמצעות הגדרת המרחב וארגונו. בעשותה זאת היא עוברת דרך מצבים לימינליים ושטחי הפקר מאיימים הדורשים הפרדות והרחקות. ברור כי שתי היישויות - הפרטית והציבורית מקיימות יחסי גומלין מתמידים וכי הביתי והציבורי נשזרים, נמזגים, זורמים זה לתוך זה, משפיעים הדדית - שני פנים לחברה אחת.

ראשיתו של הספר בקורס אותו בחרנו ללמד יחד, עזרי טרזי, מעצב תעשייתי, ויערה בר און, היסטוריונית חברתית. הנחנו כי סטודנטים לעיצוב בראשית שנות האלפיים נושאים פניהם אל העולם הגדול ועיניהם לא תמיד מתעכבות על המרחבים והקהילות הרוחשות סביבם, קרובים מכדי להיראות. רצינו לתת משמעות לחומרים המקיפים אותם, מהם הם יוצרים, ולהמחיש את חשיבותם בחיי היומיום. לא ביקשנו מהם לעסוק בעיצוב - לא להמציא פתרונות עיצוביים למסכנים ולא למצוא השראה בחברות הילידים. ביקשנו מהם להתבונן, לתעד, לנתח, להבין. ביקשנו לראות את העיצוב במקום שלכאורה הוא נעדר, ללמוד להגדירו אחרת - כאותם מצבורי חלקיקים המצטרפים לתמונה חיה של תקופה ומקום, המשקפים זהות באמצעות חומר ומרחב, צורה וצבע.

קבוצות האוכלוסייה שבחרנו שונות מדיוקן הסטודנט ו/או המרצה בבצלאל ורובן נמצאות בעידן של תמורות ואף טלטלות עזות, מסוגרות אל הזר ואינן מתמסרות בקלות. עבור רוב הסטודנטים היו הקהילות זרות, קשות למגע ולא נגישות, לעיתים אף מאיימות או מרתיעות, והתגובה אליהן היתה ספוגה לא אחת בדעות קדומות, אפילו בעיונות. קיוונו שחוסר הנוחות מחדד את רגישותם של הסטודנטים, והאמנו כי הידע החדש וההתבוננות מרחוק, דווקא מתוך הזרה וניכור, יעצבו בדרך ההשוואה עמדה חדשה על עצמם וסביבתם. ספר זה אינו ממצה את הסוגיות שהוא מעלה. הוא מקיים שילוב מורכב של מילים ודימויים, מחקרי עומק וצילומי-חטף, נקודות מבט פרטיות ומבטים מאופק אל אופק. ספר זה אולי אינו "צודק" אך גם אינו צדקני. הוא לא מתיימר לפתור את כל הבעיות הערכיות של מדינת ישראל. זו הזמנה לפתוח דיון חדש, עשיר ופרוע, המשלב את האתי באסתטי, הנמוך בגבוה, המילולי בחזותי, הפרטי בפוליטי.

(חצרות אחוריות)

יוני 2009, חש"ט

עורכים ראשיים: יערה בראון, עזרי טרזי
עורכת משנה: ענבל ליזוריק
עורכת גרפית: גילה קפלן

בצלאל, אקדמיה לאמנות ועיצוב, ירושלים
התוכנית לתואר שני בעיצוב תעשייתי

